

TOMASZ LACHOWSKI

Katedra Prawa Międzynarodowego
i Stosunków Międzynarodowych

Wydział Prawa i Administracji,
Uniwersytet Łódzki

ORCID: 0000-0002-9026-0409

tlachowski@wpia.uni.lodz.pl

Odpowiedzialność Władimira Putina przed Międzynarodowym Trybunałem Karnym za zbrodnie popełnione na terytorium Ukrainy

Od zbrodni wojennych do ludobójstwa

Vladimir Putin's Accountability before
the International Criminal Court for Crimes
Committed on the Territory of Ukraine

From War Crimes to Genocide

Słowa kluczowe:

Putin, zbrodnie wojenne,
ludobójstwo, prawo
międzynarodowe, Między-
narodowy Trybunał Karny

Keywords:

Putin, war crimes,
genocide, International
Criminal Court,
international law

Odpowiedzialność Władimira Putina przed Międzynarodowym Trybunałem Karnym za zbrodnie popełnione na terytorium Ukrainy. Od zbrodni wojennych do ludobójstwa

Celem artykułu jest analiza nakazów aresztowania wydanych przez Międzynarodowy Trybunał Karny (MTK) w Hadze 17 marca 2023 r. wobec urzędującego prezydenta Federacji Rosyjskiej Władimira Putina oraz pełnomocnika przy prezydencie Federacji Rosyjskiej do spraw praw dziecka Marii Lwowej-Bielowej za możliwość popełnienia zbrodni wojennej poprzez działanie na szkodę ukraińskich dzieci (w rezultacie deportacji lub przesiedleń) w świetle prawa międzynarodowego. Ponadto rozważania odnoszą się do potencjalnego rozszerzenia kwalifikacji prawnej zarzutów postawionych przez prokuratora MTK za zbrodnie ludobójstwa w zgodzie ze Statutem Rzymskim MTK. Pozwoli to na skonstruowanie próby odpowiedzi na pytanie o rzeczywisty cel toczącej się wojny agresywnej Federacji Rosyjskiej przeciwko Ukrainie.

Vladimir Putin's Accountability before the International Criminal Court for Crimes Committed on the Territory of Ukraine: From War Crimes to Genocide

The aim of the article is to analyze the arrest warrants issued by the International Criminal Court (ICC) in The Hague on 17 March 2023 against the current President of the Russian Federation, Vladimir Putin, and the Children's Rights Commissioner for the President of the Russian Federation, Maria Lvova-Belova, for the possibility of committing war crimes by acting to the detriment of Ukrainian children (as a result of deportations or forcible transfer) in the light of international law. Furthermore, the considerations relate to the potential extension of the legal qualification of the allegations made by the ICC Prosecutor to the crime of genocide in accordance with the ICC Rome Statute. This will allow to formulate an answer to the question about the real goal of the ongoing aggressive war of the Russian Federation against Ukraine.

Wprowadzenie

Trwająca od 2014 r. agresja Federacji Rosyjskiej przeciwko Ukrainie¹ – a od 24 lutego 2022 r. przekształcona w pełnoskalową inwazję² – rodzi pytanie o odpowiedzialność prawnomiędzynarodową państwa rosyjskiego oraz poszczególnych jednostek za popełnione w konsekwencji tego zbrodnie międzynarodowe na terytorium Ukrainy. W związku z tym, że decyzja o napaści zbrojnej podejmowana jest zawsze przez najwyższe kierownictwo polityczno-wojskowe danego państwa, dyskusje prawno-polityczne, które generują największe emocje, związane są więc przede wszystkim z odpowiedzialnością karną prezydenta Federacji Rosyjskiej – Władimira Putina. Co prawda art. 8 *bis* Statutu Rzymskiego Międzynarodowego Trybunału Karnego (dalej: MTK lub Trybunał) w Hadze³ definiuje zbrodnię agresji, to jednak jego art. 15 *bis* (5) nie pozwala na wykonywanie jurysdykcji przez MTK w sytuacji, kiedy zbrodni tej dopuścili się obywatele państwa niebędącego stroną Statutu Rzymskiego lub na terytorium państwa trzeciego⁴, i skutkuje tym, że postawienie prezydenta Putina za dokonanie zbrodni agresji przed

- 1 Działanie Rosji przeciwko Ukrainie po aneksji Krymu i doprowadzeniu do wybuchu konfliktu zbrojnego na terenie Donbasu określiły jako agresję m.in. Zgromadzenie Parlamentarne Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (OBWE; rezolucje z sesji od 28 czerwca do 2 lipca 2014 r.), Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy (rezolucja z października 2016 r.) czy Unia Europejska (UE) w oświadczeniu z 10 listopada 2016 r. Warto również przywołać w związku z tym rezolucje Zgromadzenia Ogólnego ONZ, w których podkreślono konieczność poszanowania suwerenności i integralności terytorialnej Ukrainy (np. rezolucja A/RES/68/262 z 27 marca 2014 r.), a także fakt tymczasowej okupacji Republiki Autonomicznej Krymu oraz miasta Sewastopol (w ramach Ukrainy) przez Federację Rosyjską (np. rezolucja A/RES/71/205 z 19 grudnia 2016 r.).
- 2 Wobec niemożności przyjęcia odpowiedniej rezolucji na forum Rady Bezpieczeństwa ONZ (Federacja Rosyjska posiadająca prawo weta jako jej stały członek), zachowanie Rosji wobec Ukrainy po 24 lutego 2022 r. zostało określone jako agresja m.in. przez Zgromadzenie Ogólne ONZ (rezolucja A/ES-11/1 z 2 marca 2022 r. uchwalona w trybie „Zjednoczeni dla Pokoju”).
- 3 Rzymski Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego sporządzony w Rzymie dnia 17 lipca 1998 r. (Dz.U. 2003 nr 78 poz. 708).
- 4 *Commentary on the law of the International Criminal Court*, ed. M. Klamberg, Torkel Opsahl Academic EPublisher, Brussels 2017, s. 196.

obliczem MTK⁵ staje się niemożliwe⁶. Podobnie poważne wątpliwości prawne budzi skazanie urzędującej głowy państwa rosyjskiego za zbrodnie agresji przez sąd krajowy państwa trzeciego na gruncie konstrukcji jurysdykcji uniwersalnej⁷. Należy jednak zauważyć, że nie jest wykluczone stwierdzenie odpowiedzialności karnej Putina na forum haskiego Trybunału za pozostałe zbrodnie międzynarodowe objęte jurysdykcją MTK, tj. za zbrodnie wojenne, zbrodnie przeciwko ludzkości oraz ludobójstwo, pamiętając przy tym o rządzącej systemem Trybunału zasadzie komplementarności, która nakłada obowiązek ścigania i karania w pierwszej kolejności na same państwa. Wraz z wydaniem przez MTK 17 marca 2023 r. nakazów aresztowania skierowanych wobec Władimira Putina oraz Marii Lwowej-Biełowej za możliwe zbrodnie wojenne w postaci uprowadzenia ukraińskich dzieci z obszarów okupowanych przez Rosję na terytorium państwa ukraińskiego w głąb Federacji Rosyjskiej, początkowo teoretyczne rozważania w tej kwestii nabierają również wymiaru praktycznego.

Celem artykułu jest analiza nakazów aresztowania z 17 marca 2023 r. wobec Putina i Lwowej-Biełowej w świetle prawa międzynarodowego w szczególności przy uwzględnieniu sytuacji urzędującego prezydenta państwa niebędącego stroną Statutu Rzymskiego (punkt 2. rozważań), oraz powiązane z nią pytanie o możliwe rozszerzenie kwalifikacji prawnej zarzutu prokuratora MTK w postaci zbrodni wojennej na zbrodnie

- 5 Warto nadmienić, że Ukraina od początku pełnoskalowej inwazji postuluje powołanie specjalnego międzynarodowego trybunału ds. zbrodni agresji Rosji przeciwko Ukrainie. W chwili przygotowywania niniejszego opracowaniem ideę tę poparło kilkadziesiąt państw oraz kilka organizacji międzynarodowych (np. UE czy Rada Europy). 3 lipca 2023 r. w Hadze powstało Międzynarodowe Centrum Ścigania Zbrodni Agresji przeciwko Ukrainie (ICPA), utworzone w ramach Europejskiej Agencji Współpracy Sądowej Eurojust. Por. Ł. Kułaga, *Inicjatywa dotycząca specjalnego trybunału ds. zbrodni agresji przeciwko Ukrainie – wyzwania i perspektywy*, „Prawo i Więź” 2022, t. 42, nr 4, s. 72–99, DOI: 10.36128/priwvi42.538.
- 6 Należy wykluczyć również możliwość skierowania omawianej sytuacji agresji Rosji (i Białorusi) do MTK przez Radę Bezpieczeństwa ONZ w związku z faktem stałego członkostwa Rosji w tym organie – wyposażonej w prawo weta. Zob. H. Kuczyńska, *Odpowiedzialność przed Międzynarodowym Trybunałem Karnym za zbrodnie prawa międzynarodowego popełnione w czasie konfliktu w Ukrainie*, „Palestra” 2022, t. 67, nr 4 (773), s. 14–16.
- 7 P. Grzebyk, *„Specjalna operacja wojskowa” Rosji w Ukrainie – indywidualna odpowiedzialność za zbrodnie agresji i zbrodnie wojenne*, „Państwo i Prawo” 2022, nr 9, s. 70–71.

ludobójstwa (punkt 3). Z uwagi na ograniczony charakter tego opracowania oraz wagę toczącej się debaty na temat „zbrodni nad zbrodniami” i możliwości pociągnięcia Putina do odpowiedzialności karnej również za realizację zamiaru zniszczenia narodu ukraińskiego (w tym poprzez przekazywanie dzieci z grupy narodowej Ukraińców do grupy narodowej Rosjan) – co może pozwolić zrekonstruować rzeczywisty cel toczącej się agresywnej wojny Federacji Rosyjskiej przeciwko Ukrainie – autor nie odnosi się szerzej do kwestii odpowiedzialności karnej za zbrodnie przeciwko ludzkości, która w praktyce również nie jest jednak wykluczona. W artykule zastosowano kombinację następujących metod badawczych charakterystycznych dla nauk prawnych – metody teoretyczno-prawnej, metody analitycznej oraz metody dogmatycznej.

Analiza nakazów aresztowania MTK z 17 marca 2023 r. – w szczególności w odniesieniu do osoby Władimira Putina

Sędziowie Izby Przygotowawczej II MTK 17 marca 2023 r. przychyliili się do wniosku złożonego 22 lutego 2023 r. przez prokuratora MTK Karima A. A. Khana i zdecydowali o wydaniu nakazów aresztowania wobec urzędującej głowy państwa rosyjskiego – Władimira Putina oraz pełnomocnika przy prezydencie Federacji Rosyjskiej do spraw praw dziecka – Marii Lwowej-Bielowej za możliwość popełnienia zbrodni wojennej poprzez działanie na szkodę ukraińskich dzieci (w rezultacie deportacji lub przesiedleń)⁸. Poniższa analiza nakazów aresztowania odnosi się do ich wymiaru proceduralnego (punkty od 2.1 do 2.3) oraz materialnoprawnego (punkt 2.4).

Na marginesie warto dodać, że w odpowiedzi na decyzję MTK, 20 marca 2023 r. Komitet Śledczy Federacji Rosyjskiej wszczął postępowanie karne wobec sędziów Izby Przygotowawczej II Trybunału oraz prokuratora MTK w związku z podjętą decyzją z 17 marca 2023 r.⁹ We wrześniu 2023 r. rosyjskie

8 *Situation in Ukraine: ICC judges issue arrest warrants against Vladimir Vladimirovich Putin and Maria Alekseyevna Lvova-Belova*, International Criminal Court [online], 17 III 2023 [dostęp: 15 VII 2023]: <<https://www.icc-cpi.int/news/situation-ukraine-icc-judges-issue-arrest-warrants-against-vladimir-vladimirovich-putin-and>>.

9 *SK zavel delo v otnošenii sudej Meždunarodnogo ugolovnogo suda v Gaage, RBK* [online], 20 III 2023 [dostęp: 15 VII 2023]: <<https://www.rbc.ru/politics/20/03/2023/641844d39a79478633d67ebd>>. W maju 2023 r. w Rosji wydano nakaz aresztowania prokuratora MTK, Karima Khana. Zob. E. Giordano, *Russia puts war crimes*

organy ścigania wydały nakaz aresztowania wobec prezesa MTK, Piotra Hofmańskiego¹⁰. Pomijając kontekst polityczny, w aspekcie prawnomiędzynarodowym zarzuty rosyjskich śledczych dotyczą przede wszystkim pogwałcenia zasady prawa międzynarodowego zwyczajowego przyznającej immunitet jurysdykcyjny najwyższym funkcjonariuszom państwowym w czasie sprawowania przez nich urzędu. Wskazano również, że Federacja Rosyjska nie jest stroną Statutu Rzymskiego, a więc nie jest objęta jurysdykcją MTK. Ponadto 28 kwietnia 2023 r. Duma Państwowa uchwaliła ustawę wprowadzającą zmiany do kodeksu karnego Federacji Rosyjskiej, penalizując działania wspomagające wykonanie decyzji międzynarodowych organizacji, których Rosja nie jest członkiem / państwem-stroną, a więc także MTK¹¹.

Podstawy jurysdykcyjne MTK wobec zbrodni popełnionych na terytorium Ukrainy przez obywateli Federacji Rosyjskiej

Zgodnie z art. 13 Statutu Rzymskiego MTK może wykonywać swoją jurysdykcję, jeśli prokuratorowi Trybunału określoną sytuację przedstawi dane państwo-strona (nie tylko wobec zbrodni popełnionych na swoim terytorium lub przez jego obywateli) albo Rada Bezpieczeństwa (RB) ONZ (także wobec państwa niebędącego stroną), jak również, jeżeli taką decyzję *proprio motu* podejmie sam prokurator MTK, lecz wtedy musi uzyskać upoważnienie od Izby Przygotowawczej Trybunału do wszczęcia postępowania. Co więcej, państwo, które nie jest stroną Statutu Rzymskiego, może uznać jurysdykcję Trybunału w trybie doraźnym w odniesieniu do danej zbrodni na podstawie art. 12 (3) tegoż. W konsekwencji, uruchomienie jurysdykcji Trybunału wobec danego państwa powoduje, że – niezależnie od obywatelstwa – każda osoba, która dopuściła się zbrodni objętej kognicją MTK

prosecutor on 'wanted list', Politico [online], 19 V 2023 [dostęp: 15 VII 2023]: <<https://www.politico.eu/article/russia-vladimir-putin-karim-khan-british-icc-prosecutor-karim-khan-on-a-wanted-list/>>.

- 10 C. Chiappa, *Russia puts international court's top leadership on wanted list*, Politico [online], 25 IX 2023 [dostęp: 15 VII 2023]: <<https://www.politico.eu/article/russia-international-criminal-court-icc-president-piotr-hofmanski-wanted-list/>>.
- 11 Federal'nyj zakon ot 28.04.2023 № 157-ФЗ „O vnesenii izmenenij v Ugolovnyj kodeks Rossijskoj Federacii i stat'û 151 Ugolovno-processual'nogo kodeksa Rossijskoj Federacii” [online], 28 IV 2023 [dostęp: 15 VII 2023]: <<http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202304280051?rangeSize=1&index=5>>.

na terytorium tego państwa, może zostać pociągnięta do odpowiedzialności karnej na podstawie Statutu Rzymskiego¹².

Należy podkreślić, że Federacja Rosyjska nie jest stroną Statutu Rzymskiego MTK. Ten traktat międzynarodowy, będący podstawą orzeczenia dla haskiego Trybunału, został podpisany przez prezydenta Putina 13 września 2000 r. Niemniej – w związku z publikacją raportu prokuratora MTK z 14 listopada 2016 r., w którym zdefiniowano trwającą sytuację w wyniku aneksji Krymu oraz wojny na wschodzie Ukrainy jako międzynarodowy konflikt zbrojny z Rosją i Ukrainą jako jego stronami, wskazując przy tym na stan okupacji Półwyspu Krymskiego przez państwo rosyjskie¹³ – Władimir Putin zakomunikował, że Federacja Rosyjska nie będzie w przyszłości zmierzać do ratyfikacji Statutu Rzymskiego¹⁴.

Ważne odnotowania jest to, że i Ukraina nie pozostaje stroną Statutu Rzymskiego, choć władze ukraińskie deklarują chęć jego ratyfikacji¹⁵, co w ostatnich latach zostało w tym zakresie poparte odpowiednimi zmianami w ukraińskim prawie krajowym¹⁶. W rezultacie wydarzeń związanych

- 12 Szerzej: W. Schabas, *An introduction to the International Criminal Court*, Cambridge University Press, Cambridge 2011, s. 81–88.
- 13 *Report on preliminary examination activities 2016*, The Office of the Prosecutor of the ICC, par. 158 [online], 14 XI 2016 [dostęp: 15 VII 2023]: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/iccdocs/otp/161114-otp-rep-PE_ENG.pdf>.
- 14 Co potocznie określa się niepoprawnym pod względem formalnym mianem „wycofania podpisu”. Zob. *Russia withdraws signature from international criminal court statute*, “The Guardian” [online], 16 XI 2016 [dostęp: 15 VII 2023]: <<https://www.theguardian.com/world/2016/nov/16/russia-withdraws-signature-from-international-criminal-court-statute>>.
- 15 Ratyfikaciâ Rims'kiego statutu ne zaškodit' Ukraïni – Kuleba, Êvropejs'ka pravda [online], 24 III 2023 [dostęp: 15 VII 2023]: <<https://www.euointegration.com.ua/news/2023/03/24/7158633/>>.
- 16 W 2001 r. Sąd Konstytucyjny Ukrainy (SKU) orzekł, że pewne postanowienia Statutu Rzymskiego są niezgodne z ukraińską ustawą zasadniczą, m.in. w zakresie, w jakim jurysdykcja sądowa na terytorium Ukrainy wykonywana byłaby przez organ międzynarodowy, co swoją drogą świadczyło o całkowitym niezrozumieniu zasady komplementarności rządzącej funkcjonowaniem MTK przez sędziów SKU. W 2016 i 2021 r. Rada Najwyższa Ukrainy wprowadziła odpowiednie zmiany do ukraińskiej konstytucji, które pozwalają na ratyfikację Statutu Rzymskiego przez państwo ukraińskie. Por. A. Zmarzły, *Jurysdykcja Międzynarodowego Trybunału Karnego nad rosyjską „specjalną operacją wojskową” w Ukrainie*, „Palestra” 2023, t. 68, nr 7 (788), s. 65.

z Rewolucją godności w Kijowie na przełomie 2013 i 2014 r. oraz następczą agresją Rosji na Ukrainę, na podstawie art. 12 (3) Statutu Rzymskiego, Ukraina złożyła dwie deklaracje *ad hoc* (z 25 lutego 2014 r. i 4 lutego 2015 r.), uznające jurysdykcję MTK w odniesieniu do zbrodni wojennych i zbrodni przeciwko ludzkości, które zostały popełnione na terytorium Ukrainy od 21 listopada 2013 r. do 22 lutego 2014 r., a następnie od 20 lutego 2014 r., bez wskazywania daty końcowej¹⁷.

Biorąc pod uwagę pierwszą fazę agresji rosyjskiej przeciwko Ukrainie (po 2014 r.), prokurator MTK (wówczas Fatou Bensouda) w swoim oświadczeniu z 11 grudnia 2020 r. stwierdził, że istnieją racjonalne podstawy, by sądzić, że od 20 lutego 2014 r. na terytorium Ukrainy popełnione zostały zbrodnie przeciwko ludzkości oraz zbrodnie wojenne¹⁸. Po rozpoczęciu wojny na pełną skalę, 28 lutego 2022 r. prokurator MTK ogłosił, że zamierza wystąpić do Izby Przygotowawczej o zgodę na wszczęcie postępowania w związku z sytuacją w Ukrainie i możliwością popełnienia kolejnych zbrodni międzynarodowych w trakcie trwającego konfliktu zbrojnego¹⁹. Wreszcie, w marcu i kwietniu 2022 r. 43 państwa-strony MTK (w tym Polska) przedstawiły Trybunałowi sytuację w Ukrainie. Pozwoliło to na wszczęcie postępowania przez prokuratora MTK, bez konieczności poszukiwania zgody Izby Przygotowawczej (również w odniesieniu do zbrodni ludobójstwa, a w porównaniu z doraźną zgodą Ukrainy z 2014 i 2015 r. rozszerzyło też możliwość pracy prokuratora i Trybunału)²⁰. W rezultacie prokurator MTK może prowadzić działania

17 Szerzej: R. Atadjanov, *War crimes committed during the armed conflict in Ukraine: What should the ICC focus on?*, [w:] *The use of force against Ukraine and international law: jus ad bellum, jus in bello, jus post bellum*, eds S. Sayapin, E. Tsybulenko, T. M. C. Asser Press, The Hague 2018, s. 389 i n.

18 *Statement of the Prosecutor, Fatou Bensouda, on the conclusion of the preliminary examination in the situation in Ukraine*, The International Criminal Court [online], 11 XII 2020 [dostęp: 15 VII 2023]: <<https://www.icc-cpi.int/news/statement-prosecutor-fatou-bensouda-conclusion-preliminary-examination-situation-ukraine>>.

19 *Statement of ICC prosecutor, Karim A. A. Khan QC, on the Situation in Ukraine: „I have decided to proceed with opening an investigation”*, The International Criminal Court [online], 28 II 2022 [dostęp: 15 VII 2023]: <<https://www.icc-cpi.int/news/statement-icc-prosecutor-karim-aa-khan-qc-situation-ukraine-i-have-decided-proceed-opening>>.

20 *Statement of ICC prosecutor, Karim A. A. Khan QC, on the situation in Ukraine: Receipt of referrals from 39 states parties and the opening of an investigation*, The International Criminal Court [online], 2 III 2022 [dostęp: 15 VII 2023]: <<https://www.icc-cpi.int/news/statement-icc-prosecutor-karim-aa-khan-qc-situation-ukraine-receipt-referrals-39-states>>.

śledcze wobec wszystkich osób, które dopuszczają się zbrodni wskazanych w Statucie Rzymskim na terytorium państwa ukraińskiego, co dotyczy obywateli Federacji Rosyjskiej, Ukrainy oraz innych państw.

Kwestia immunitetu urzędującej głowy państwa niebędącego stroną Statutu Rzymskiego w postępowaniu przed MTK

Wydanie nakazu aresztowania przez MTK wobec Władimira Putina, czyli urzędującego prezydenta Federacji Rosyjskiej, co więcej państwa niebędącego stroną Statutu Rzymskiego, ponownie wskrzesiło dyskusję w przedmiocie możliwego immunitetu najwyższych funkcjonariuszy państwowych z państw trzecich w postępowaniu przed Trybunałem²¹. Należy dodać, że kasus Putina nie jest pierwszym tego rodzaju, ponieważ już wcześniej oskarżane były o popełnienie zbrodni objętych kognicją MTK inne urzędujące głowy państw w czasie stawiania im zarzutów przez prokuratora haskiego Trybunału. Dotyczyło to Omara al-Baszira (prezydenta Sudanu), Laurenta Gbagbo (prezydenta Wybrzeża Kości Słoniowej) oraz Mu'ammara al-Kaddafiego (przywódcy Libii). Najistotniejszy w sensie prawnomiędzynarodowym okazał się w tej mierze przypadek al-Baszira, który niewątpliwie współbrzmi ze sprawą Putina.

Prawo międzynarodowe zwyczajowe przyznaje najwyższym funkcjonariuszom państwowym absolutny immunitet jurysdykcyjny przed sądami krajowymi państw trzecich, nawet jeśli stawiany zarzut popełnienia czynu przestępczego dotyczy jednej ze zbrodni międzynarodowych. Wynika to z przekonania, że immunitet jurysdykcyjny nie jest przejawem osobistej korzyści konkretnego urzędnika, ale stanowi gwarancję zabezpieczenia interesów państwa, które reprezentuje (co potwierdził Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości; MTS)²². Znamienne jednak, że zasada ta nie obowiązuje w świetle art. 27 Statutu Rzymskiego, stanowiącego, iż „[I]mmunitety i inne przywileje związane z pełnieniem funkcji publicznej

21 Zob. B. Krzan, *Immunitet głowy państwa a bezkarność za popełnienie zbrodni międzynarodowych – uwagi na tle sprawy prezydenta al Bashira przed MTK*, w: *Aksjologia współczesnego prawa międzynarodowego*, red. A. Wnukiewicz-Kozłowska, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2011, s. 61–90.

22 Wyrok MTS z dnia 14 lutego 2002 r. w sprawie: *Demokratyczna Republika Konga p-ko Belgii*, I. C. J. Reports 2002, p. 3, par. 54.

danej osoby, przewidziane przez prawo krajowe lub międzynarodowe, nie stanowią przeszkody do wykonywania jurysdykcji Trybunału wobec takiej osoby”. Czy jednak ów art. 27 znajduje zastosowanie także wobec najwyższych przedstawicieli państw trzecich, czy wyłącznie państw-stron Statutu Rzymskiego? To pytanie wydaje się być kluczowe dla ustalenia „stopnia uniwersalności” Statutu MTK; innymi słowy, możliwości zastosowania postanowień tej umowy *erga omnes* (wobec wszystkich), również względem państw trzecich²³. Art. 98 Statutu Rzymskiego *expressis verbis* nie pozwala wszakże Trybunałowi na wezwanie państwa-strony do działania niezgodnego z jego innymi zobowiązaniami *vis-à-vis* państwa trzeciego, co tyczy się przede wszystkim rzeczonych immunitetów²⁴.

W związku z podejrzeniem popełnienia przez Omara al-Basziira zbrodni ludobójstwa, zbrodni przeciwko ludzkości oraz zbrodni wojennych podczas konfliktu zbrojnego w Darfurze, w 2009 i 2010 r., MTK wydał dwa nakazy aresztowania wobec urzędującej wówczas głowy państwa sudańskiego niebędącego stroną Statutu Rzymskiego. Do MTK sytuację w Sudanie skierowała RB ONZ na podstawie art. 13 (b) Statutu Rzymskiego i przyjętej w trybie rozdziału VII Karty Narodów Zjednoczonych (KNZ) wiążącej rezolucji (dla wszystkich członków ONZ). Przynajmniej kilkakrotnie al-Basziir przebywał na terytoriach państw-stron Statutu Rzymskiego, m.in. w Republice Południowej Afryki w 2015 r. oraz w Jordanii w 2017 r. i nie został zatrzymany przez władze tych państw. Argumentowały one, że powinny uszanować zwyczajowy immunitet jurysdykcyjny al-Basziira, prezydenta państwa nieuznającego jurysdykcji Trybunału, a sam MTK na mocy art. 98 nie może ich zmusić do działania przeciwnego. Postępowanie RPA i Jordanii zostało jednak przez MTK uznane za naruszenie ich zobowiązań wynikających ze Statutu Rzymskiego, m.in. w orzeczeniach z 2017²⁵ i 2019 r.²⁶

23 *Commentary on the law of the International Criminal Court*, s. 169 i n.; E. Cimiotta, *The relevance of Erga omnes obligations in prosecuting international crimes*, „Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht” 2016, vol. 76, s. 687–713.

24 Szerzej: D. Jacobs, *The frog that wanted to be an ox: The ICC’s approach to immunities and cooperation*, [w:] *The law and practice of the international criminal court*, ed. C. Stahn, Oxford University Press, Oxford 2015, s. 281–303.

25 Decyzja MTK z dnia 6 lipca 2017 r. w sprawie *Prokurator p-ko al-Baszirowi*, ICC-02/05-01/09.

26 Wyrok MTK z dnia 6 maja 2019 r. w sprawie *Prokurator p-ko al-Baszirowi*, ICC-02/05-01/09 OA2.

Ważne podkreślenia jest to, że Trybunał, zwłaszcza w wyroku z 6 maja 2019 r., wyjaśnił charakter zobowiązań państw-stron Statutu Rzymskiego *vis-à-vis* państwa niebędącego stroną w sytuacji, gdy obywatel państwa trzeciego – nie wyłączając z tego grona najwyższych funkcjonariuszy państwowych – w czasie sprawowania przez nich urzędu – jest ścigany w rezultacie jednej z podstaw uruchomienia jurysdykcji Trybunału. MTK wskazał, że nie istnieje norma prawa zwyczajowego przyznająca głowom państw immunitet w relacji z sądem międzynarodowym (jako takim – nie tylko MTK), które działają w imieniu społeczności międzynarodowej jako całości²⁷. Zobowiązanie państwa-strony do zatrzymania i przekazania Trybunałowi osoby objętej nakazem aresztowania jest w takim ujęciu przedłużeniem wykonywania jurysdykcji (wykonawczej) przez sam MTK – swoistym „asystowaniem” Trybunałowi w tym zakresie, pamiętając zwłaszcza, że MTK nie ma własnych służb policyjno-egzekucyjnych (co wypełnia dyspozycję art. 87 Statutu Rzymskiego w zakresie obowiązku współpracy państwa-strony z Trybunałem). Nie stanowi zaś zobowiązania tego państwa w relacji do państwa niebędącego stroną Statutu Rzymskiego, którego obywatelem jest dany oskarżony. Jak podkreślono w wyroku, zobowiązanie w zakresie zapobiegania, ścigania i karania przypadków zbrodni objętych kognicją MTK ma skutek *erga omnes*²⁸. Trybunał w zakresie art. 98 Statutu Rzymskiego orzekł, że przepis ten ma wyłącznie charakter proceduralny (a nie materialnoprawny), adresowany do samego Trybunału, wskazując jak ten ma postępować, jeśli istnienie danych immunitetów może przeszkodzić w wykonywaniu jurysdykcji przez MTK²⁹. W konsekwencji Trybunał może wymagać od państwa-strony aresztowania osoby objętej nakazem aresztowania MTK, nawet jeśli ta jest urzędującą głową państwa niebędącego stroną Statutu Rzymskiego.

Nie ulega wątpliwości, że w wyroku z 6 maja 2019 r. sędziowie MTK przedstawili wykładnię traktatu statuującego jego funkcjonowanie w duchu wybitnie uniwersalistycznym, mając na uwadze realne osiągnięcie celu powstania Trybunału, tj. skuteczną walkę z bezkarnością sprawców najpoważniejszych zbrodni międzynarodowych, niezależnie od wagi urzędu państwowego, który w danym momencie sprawują. Orzeczenie to stanowiło

27 Tenże, par. 115.

28 Tenże, par. 123.

29 Tenże, par. 5.

pewne zwińczenie krystalizacji obowiązku zatrzymania/aresztowania (*duty to arrest*) na gruncie Statutu Rzymskiego, choć nie sposób zauważyć, że istotnie wpłynęło na zmianę zachowania państw w tym obrębie, zwłaszcza w odniesieniu do Omara al-Baszira³⁰. Wyrok ten bywa zarazem krytykowany w literaturze przedmiotu, w której podnosi się zbytni aktywizm sędziowski oraz nie dość przekonujące argumenty w zakresie relacji art. 27 i art. 98 Statutu Rzymskiego (jawiącego się w tym kontekście jako przepis o niemalże bezprzedmiotowym charakterze)³¹. Ponadto podnosi się też kwestię, że w świetle omawianego wyroku Statut Rzymski doświadcza skutku *erga omnes*, co jednak trudno obronić na podstawie analizy prac przygotowawczych zmierzających do jego przyjęcia, a państwa trzecie stają się w istocie związane jego postanowieniami³². Wreszcie, nie wolno zapominać, że sytuację Sudanu do MTK skierowała RB ONZ na podstawie wiążącej, dla wszystkich państw członkowskich ONZ, rezolucji uchwalonej na podstawie rozdziału VII KNZ. Niemniej Trybunał w wyroku z 6 maja 2019 r. nie ograniczył obowiązku aresztowania tylko do tego sposobu uruchomienia jurysdykcji MTK, który aktywny jest również w przypadku skierowania sytuacji do Trybunału przez państwo-stronę (jak w sytuacji Ukrainy) lub nawet działania prokuratora MTK *proprio motu*³³.

Konsekwencje wydania nakazów aresztowania z 17 marca 2023 r.

Stanowisko MTK zaprezentowane w omawianym wyżej wyroku z 6 maja 2019 r. przekłada się bezpośrednio na sytuację prawną Władimira Putina. 124 (dawniej 123) państwa-strony Statutu Rzymskiego mają bowiem

30 Zob. A. Mudukuti, *Prosecutor v. Omar Hassan Ahmad Al-Bashir, judgment in the Jordan referral re Al-Bashir appeal*, „American Journal of International Law” 2020, vol. 114, issue 1, s. 107, DOI: 10.1017/ajil.2019.79.

31 D. Jacobs, *You have just entered Narnia: ICC Appeals Chamber adopts the worst possible solution on immunities in the Bashir case*, Spreading the Jam [online], 6 V 2019 [dostęp: 15 VII 2023]: <<https://dovjacobs.com/2019/05/06/you-have-just-entered-narnia-icc-appeals-chamber-adopts-the-worst-possible-solution-on-immunities-in-the-bashir-case/>>.

32 W. Schabas, *An introduction to the International Criminal Court*, s. 20–21.

33 A. S. Galand, *A hidden reading of the ICC appeals chamber’s judgment in the Jordan referral re Al-Bashir*, EJIL: Talk! [online], 6 V 2019 [dostęp: 15 VII 2023]: <<https://www.ejiltalk.org/a-hidden-reading-of-the-icc-appeals-chambers-judgment-in-the-jordan-referral-re-al-bashir/>>.

prawny obowiązek jego zatrzymania, jak tylko znajdzie się w ich jurysdykcji, a następnie przekazania Trybunałowi. Jak się jednak wydaje, przedstawione tu wątpliwości prawnomiędzynarodowe co do skuteczności nakazu aresztowania wobec urzędującej głowy państwa niebędącego stroną Statutu Rzymskiego mogą być politycznie wykorzystane nawet przez państwa-strony tego traktatu, które mimo istnienia prawnomiędzynarodowego zobowiązania (*duty to arrest*) nie wykażą dobrej woli, aby je wykonać. Tyczy się to przede wszystkim państw z tzw. Globalnego Południa lub ich „politycznych adwokatów”, np. RPA czy Brazylii³⁴. W podobnym duchu należy ocenić skierowaną do Rosji propozycję Armenii³⁵ (czyli państwa kończącego proces ratyfikacyjny Statutu Rzymskiego w momencie pracy nad niniejszą analizą) w zakresie zawarcia umowy bilateralnej wyłączającej moc prawną decyzji MTK z 17 marca 2023 r. w relacjach dwustronnych między tymi państwami³⁶. Państwa niebędące stronami Statutu Rzymskiego (jak np. sama Federacja Rosyjska) nie mają natomiast obowiązku współpracy z Trybunałem³⁷, choć mogą z nim zawrzeć specjalne w tym zakresie porozumienie³⁸.

34 Por. A. Gurmendi, *Tracking state reactions to the ICC's arrest warrant against Vladimir Putin*, *Opinio Iuris* [online], 29 III 2023 [dostęp: 15 VII 2023]; <<http://opiniojuris.org/2023/03/29/tracking-state-reactions-to-the-iccs-arrest-warrant-against-vladimir-putin/>>.

35 S. Gevorgyan, *Yerevan says keen to allay Russian concerns over International Court Treaty*, *RFE/RLs Armenian Service* [online], 1 XI 2023 [dostęp: 15 VII 2023]; <<https://www.azatutyun.am/a/32665787.html>>.

36 Co jednak, w świetle wyroku MTK z 6 maja 2019 r., wydaje się bardzo dyskusyjne, aby taka umowa mogła skutecznie wyłączyć obowiązek aresztowania i dostarczenia do Trybunału prezydenta Putina po stronie Armenii, jeśli ta ostatecznie stanie się 124. państwem-stroną Statutu Rzymskiego.

37 Na podstawie art. 87 (5) Statutu Rzymskiego MTK może zwrócić się do państwa, które nie jest stroną Statutu, o pomoc prawną, jednak nie jest w stanie takiej współpracy realnie wymusić czy wyegzekwować. Zob. K. Wierczyńska, *Immunitet urzędującej głowy państwa – kilka uwag na marginesie spraw toczących się przed Międzynarodowym Trybunałem Karnym*, [w:] *Ewolucja immunitetów mających swoje źródło w prawie międzynarodowym*, red. I. Skomerska-Muchowska, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2014, s. 191–192.

38 Po obaleniu Omara al-Baszira w kwietniu 2019 r. nowe władze Sudanu zadeklarowały chęć dostarczenia byłego prezydenta do Hagi, zawierając z Trybunałem specjalne porozumienie w tej kwestii w sierpniu 2021 r., jednak do chwili obecnej nie zrealizowały tego zamiaru. L. Chutel, *Will Sudan send Bashir to The Hague?*, *Foreign Policy* [online], 18 VIII 2021 [dostęp: 15 VII 2023]; <<https://foreignpolicy.com/2021/08/18/sudan-bashir-icc-hague-justice-darfur-hemeti/>>.

Należy ponadto zauważyć, że konsekwencje wydania nakazów aresztowania przez MTK wobec Putina i Lwowej-Bielowej, poza omówionym wyżej wymiarem *stricte* prawnym, mają również aspekt polityczny, powodując m.in. izolację międzynarodową prezydenta Federacji Rosyjskiej oraz mogą wpływać na charakter rozmów pokojowych po zakończonej wojnie³⁹. Decyzja z 17 marca 2023 r. wzmacnia poza tym pozycję MTK jako instytucji międzynarodowej, choć przedłużające się niepowodzenie w działaniach zmierzających do realnego pociągnięcia do odpowiedzialności karnej Putina lub Lwowej-Bielowej, może w ostateczności spowodować efekt odwrotny.

Treść i ocena zarzutów w ramach nakazów aresztowania z 17 marca 2023 r.

Nakazy aresztowania z 17 marca 2023 r. dotyczą możliwości popełnienia przez Putina i Lwową-Bielową zbrodni wojennych w postaci „bezpprawnej deportacji lub przesiedlenia albo bezprawnego pozbawiania wolności” (art. 8 (2) (a) (VII) Statutu Rzymskiego) oraz „deportacji albo przesiedlania całości lub części ludności cywilnej zamieszkałej na terytorium okupowanym w ramach tego terytorium lub poza nie” (art. 8 (2) (b) (VIII) tegoż), co w rozumieniu wniosku sformułowanego przez prokuratora Khana odnosi się przede wszystkim do ukraińskich dzieci. Prokurator MTK wskazał, że Putin i Lwowa-Bielowa mieli popełnić zbrodnie wojenne bezpośrednio i w porozumieniu z innymi (art. 25 (3) (a) jw.). W kontekście rosyjskiego prezydenta dodano również kolejną podstawę indywidualnej odpowiedzialności karnej, tj. art. 28 (b) Statutu Rzymskiego traktujący o odpowiedzialności przełożonego. Podniesiono, że rzeczony zbrodnie miały być dokonane przynajmniej od 24 lutego 2022 r. Wreszcie, należy uwypuklić to, że opinii publicznej została ujawniona tylko część informacji z nakazów aresztowania, biorąc pod uwagę, iż wskazane w nich zbrodnie wojenne mogą być dokonywane

39 Co może przejawiać się np. w tym, że prezydent Putin jako osoba podejrzewana o popełnienie zbrodni wojennych nie powinna być tą, która negocjuje warunki pokoju lub jest objęta amnestią w ramach wdrażania mechanizmów sprawiedliwości okresu przejściowego po zakończonym konflikcie zbrojnym. Szerzej: T. Lachowski, *Czy Władimir Putin trafi do Hagi? O prawno-politycznych konsekwencjach nakazów aresztowania wydanych przez Międzynarodowy Trybunał Karny*, Komentarze IEŚ, nr 819 (6/7/2023) [online, dostęp: 15 VII 2023]: <<https://ies.lublin.pl/komentarze/czy-wladimir-putin-trafi-do-hagi-o-prawno-politycznych-konsekwencjach-nakazow-aresztowania-wydanych-przez-miedzynarodowy-trybunal-karny/>>.

w dalszym ciągu, co według sędziów MTK może stanowić potencjalnie skuteczny środek zapobieżenia kontynuowania tego zbrodniczego procederu⁴⁰.

W tym miejscu warto postawić pytanie, dlaczego z licznych naruszeń międzynarodowego prawa humanitarnego, a także praw człowieka, obserwowanych zwłaszcza na obszarach tymczasowo okupowanych przez Rosję, w swoim wniosku o wydanie nakazów aresztowania prokurator MTK wybrał właśnie przypadek deportacji lub przesiedleń ludności cywilnej z Ukrainy do Federacji Rosyjskiej, odnoszący się w zasadniczej mierze do ukraińskich dzieci.

Raporty międzynarodowych organizacji (np. specjalnej komisji śledczej Rady Praw Człowieka ONZ z 15 marca 2023 r.⁴¹) czy ustalenia ukraińskiej prokuratury⁴², dziennikarzy lub badania ekspertów, wskazują w szczególności przede wszystkim na zabójstwa, stosowanie tortur, wykonywanie pozasądowych egzekucji, zmuszanie ludności cywilnej do służenia w wojsku okupanta oraz właśnie deportacje i przesiedlenia dzieci⁴³. Jak się wydaje, nie była to w żadnej mierze decyzja przypadkowa, co wynika z faktu, że w Federacji Rosyjskiej powstał oparty na prawie krajowym cały system regulujący kwestię wywózki ukraińskich dzieci z okupowanych przez Rosję części terytorium Ukrainy – w istocie angażujący wszystkie gałęzie władzy zarówno na poziomie federalnym, jak i lokalnym. Odpowiedni dekret w tej sprawie podpisał Władimir Putin 30 maja 2022 r.⁴⁴ Wprowadza on mechanizmy

- 40 W chwili powstawania niniejszego opracowania trudno o sformułowanie kompleksowej tezy na temat wpływu decyzji MTK z 17 marca 2023 r. na sytuację ukraińskich dzieci, choć jest prawdą, że po tej dacie udało się doprowadzić do powrotu do domów kilkaset małoletnich Ukraińców. Liczba ta wciąż jednak pozostaje niewysoka, biorąc pod uwagę całkowitą liczbę dzieci uprowadzonych do Rosji. Por. ukraińską stronę rządową „Dzieci wojny” (*Діти війни*), <<https://childrenofwar.gov.ua/>>.
- 41 *Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine*, A/HRC/52/62 [online], 15 III 2023 [dostęp: 15 VII 2023]: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/hrbodies/hrcouncil/coiukraine/A_HRC_52_62_AUV_EN.pdf>.
- 42 Na 500. dzień pełnoskalowej inwazji (8 lipca 2023 r.) w Prokuraturze Generalnej Ukrainy zarejestrowano 94 tysiące przypadków możliwych zbrodni wojennych popełnionych od 24 lutego 2022 r. Zob. *Andrij Kostin: P'âtsot dniv tomu putins'ka rosîâ zapustila konveër vîjni na povnu potużnist'*, Ofis General'nogo prokurora [online], 8 VII 2023 [dostęp: 15 VII 2023]: <<https://gp.gov.ua/ua/posts/andrii-kostin-pyatsot-dniv-tomu-putinska-rosiya-zapustila-konvejer-viini-na-povnu-potuznist>>.
- 43 Por. P. Grzebyk, „Specjalna operacja wojskowa” Rosji w Ukrainie, s. 66–67.
- 44 Ukaz Prezidenta Rossijskoj Federacii ot 30.05.2022 № 330 [online], 30 V 2022 [dostęp: 15 VII 2023]: <<http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202205300008>>.

ułatwiający zrzeczenie się ukraińskiego obywatelstwa przez przesiedlone dzieci i nadania im w zamian obywatelstwa Federacji Rosyjskiej (co samo w sobie jest naruszeniem prawa międzynarodowego)⁴⁵. Ponadto wdrożono konkretne procedury umożliwiające „adopcję” dzieci z Ukrainy przez „przybranych rodziców” z Rosji (w szczególności odnosi się to do ukraińskich sierot), także w zakresie przyznania im dofinansowania i innych udogodnień o charakterze administracyjnym⁴⁶. Raport OBWE z 4 maja 2023 r., przyjęty w ramach tzw. Mechanizmu Moskiewskiego, wskazuje, że sytuacja ta dotyczy niemal 20 tysięcy udokumentowanych przypadków deportowanych czy przesiedlonych ukraińskich dzieci, choć władze Ukrainy oraz organizacje pozarządowe mówią o przynajmniej 150–200 tysiącach podobnych przypadków, a w rzeczywistości może być ich znacznie więcej⁴⁷.

Materiał dowodowy zgromadzony przez prokuratora haskiego Trybunału okazał się przekonujący dla sędziów Trybunału w zakresie możliwej indywidualnej odpowiedzialności karnej Władimira Putina oraz Marii Lwowej-Biełowej. Warto podkreślić, że odpowiedzialność przełożonego przypisywana Putinowi, który osobiście dekretował powstanie oraz funkcjonowanie systemu deportacji i przesiedleń ukraińskich dzieci do Rosji, pozwala na sformułowanie tezy, że według Biura Prokuratora MTK źródłem zbrodni jest sam Kreml (przywódca państwa), co wyklucza przypadkowość przestępczego zachowania na niższych szczeblach władzy,

- 45 Choć instytucja obywatelstwa stanowi emanację prawa krajowego danego państwa (zasada kompetencji wyłącznej), to jednak prawo międzynarodowe zwyczajowe zakazuje państwu nadawania ich obywatelstwa bez zgody danej osoby (bądź woli rodziców/opiekunów prawnych osoby małoletniej). Szerzej w: W. Czapliński, *Międzynarodowe aspekty obywatelstwa*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1984, t. 46, z. 3, s. 95–113.
- 46 Maria Lwowa-Biełowa sama „adoptowała” ukraińskiego chłopca z okupowanego Mariupola. Zob. Y. Osadcha, *Russian children's rights commissioner 'adopts' child abducted from Mariupol*, *Ukrainska Pravda* [online], 27 X 2022 [dostęp: 15 VII 2023]: <<https://www.pravda.com.ua/eng/news/2022/10/27/7373740/>>.
- 47 *Report on violations and abuses of international humanitarian and human rights law, war crimes and crimes against humanity, related to the forcible transfer and/or deportation of Ukrainian children to the Russian Federation*, OSCE, ODIHR.GAL/37/23/Rev.1/Corr.1*, 4 V 2023, s. 12–13; por. *Analytical report: Forcible transfer and deportation of children from the temporarily occupied territories of Ukraine to the Russian Federation*, Zmina [online], IV 2023 [dostęp: 15 VII 2023]: <https://zmina.ua/wp-content/uploads/sites/2/2023/01/deportation_eng.pdf>.

a także na samym froncie czy terenach okupowanych. Ma to również istotne znaczenie dla rozszerzenia kwalifikacji prawnej zarzutów na zbrodnię ludobójstwa (o czym poniżej). Co więcej, jak słusznie wskazują niektórzy eksperci, kwestia cierpienia ukraińskich dzieci, wynikająca z postępowania Rosji, jest na tyle uniwersalna i zrozumiała na całym świecie (ponieważ co do zasady wolna od geopolitycznego kontekstu wojny rosyjsko-ukraińskiej), że może również wpływać na decyzje państw akceptujących jurysdykcję Trybunału spoza świata Zachodu w przedmiocie wykonania obowiązku zatrzymania/aresztowania i współpracy z MTK⁴⁸.

Należy przy tym zauważyć, że poza kontekstem indywidualnej odpowiedzialności karnej postępowanie Federacji Rosyjskiej jako państwa wobec ukraińskich dzieci (tj. obywateli suwerennego państwa ukraińskiego, choć pozostającego częściowo pod tymczasową okupacją Rosji) może naruszać odpowiednie normy międzynarodowego prawa humanitarnego (np. wywodzących się z IV Konwencji Genewskiej z 1949 r., a dotyczącej ochrony osób cywilnych podczas wojny, wraz z I Protokołem Dodatkowym z 1977 r.) oraz praw człowieka (przede wszystkim Konwencji o prawach dziecka z 1989 r., a także potencjalnie Konwencji w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa z 1948 r.)⁴⁹.

Możliwość rozszerzenia kwalifikacji prawnej czynów przestępczych Władimira Putina na zbrodnię ludobójstwa⁵⁰

Definiujący zbrodnię ludobójstwa art. 6 Statutu Rzymskiego, który powtarza art. II Konwencji w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa

48 Por. M. Kersten, *Why did the International Criminal Court focus on the transfer and deportation of children from Ukraine to Russia?*, *Justice in Conflict* [online], 21 III 2023 [dostęp: 15 VII 2023]: <<https://justiceinconflict.org/2023/03/21/why-did-the-international-criminal-court-focus-on-the-transfer-and-deportation-of-children-from-ukraine-to-russia/>>.

49 Szerzej: V. Bílková, C. Hellestveit, E. Šteinerte, *The Moscow mechanism expert report on the forcible transfer and deportation of Ukrainian children*, *EJIL: Talk!* [online], 17 V 2023 [dostęp: 15 VII 2023]: <<https://www.ejiltalk.org/the-moscow-mechanism-expert-report-on-the-forcible-transfer-and-deportation-of-ukrainian-children/>>.

50 Trzeba zastrzec, że ze względu na ograniczone ramy niniejszego opracowania zostaną w tym miejscu jedynie zasygnalizowane pewne okoliczności, które mogą skutkować rozszerzeniem kwalifikacji prawnej czynów przestępczych popełnionych

z 1948 r., w punkcie (e) stanowi, że „przymusowe przekazywanie dzieci członków grupy do innej grupy” może konstytuować przypadek genocydu, jeśli jest dokonane w „zamiarze zniszczenia w całości lub części” jednej z czterech grup chronionych na gruncie tego przepisu (narodowej, etnicznej, rasowej lub religijnej) „jako takiej” (co stanowi element subiektywny/mentalny zbrodni, *mens rea*). Zniszczenie powinno mieć przymiot unicestwienia fizycznego, co jednak nie wynika wprost ze Statutu Rzymskiego (a wcześniej z Konwencji z 1948 r.), ale orzecznictwa międzynarodowych sądów⁵¹. Przymusowy transfer dzieci jako jeden z czynów genocydalnych (element obiektywny/fizyczny zbrodni, *actus reus*) to przykład ludobójstwa biologicznego – mający prowadzić do zniszczenia fizycznego danej grupy w całości lub części poprzez ingerencję biologiczną w jej strukturę – choć początkowo traktowano go jako jedną z emanacji ludobójstwa kulturowego (koncepcji porzuconej w czasie *travaux préparatoires*)⁵². Jak się wydaje zarówno bezpośredni wymiar biologiczny, jak i szerszy kontekst kulturowo-polityczny, dobrze oddają złożoność i konsekwencje tego zbrodniczego czynu dla przyszłości danej grupy oraz jej dalszej egzystencji.

Jak już wspomniano, w Federacji Rosyjskiej stworzono system wywózek ukraińskich dzieci z terenów tymczasowo okupowanych właśnie do Rosji, czego kluczową podstawą prawną stał się podpisany przez prezydenta Putina dekret z 30 maja 2022 r. Pomimo twierdzeń strony rosyjskiej, że miało to na celu „ewakuację” (czyli „ochronę”) dzieci z obszarów objętych działaniami zbrojnymi, to powszechnie dostępna wiedza na temat schematu tego proceduru pozwala na sformułowanie tezy o jego przymusowości. „Bezprawne deportacje lub przeniesienia” ludności cywilnej z terenów okupowanych przez państwo okupujące jest uznawane za ciężkie naruszenie IV Konwencji Genewskiej z 1949 r. dotyczącej ochrony osób cywilnych podczas

przez Władimira Putina (oraz Marię Lwową-Bielową), w ramach postępowania prowadzonego przed MTK, na zbrodnię ludobójstwa przede wszystkim w postaci „przymusowego przekazywania dzieci członków grupy do innej grupy” (pominięto przy tym całkowicie kwestię zbrodni przeciwko ludzkości).

- 51 Na przykład wyrok MTS z dnia 26 lutego 2007 r. w sprawie *Bośnia i Hercegowina p-ko Serbii*, I. C. J. Reports 2007, p. 43, par. 423; 438.
- 52 Przymusowy transfer dzieci znalazł się w tekście Konwencji z 1948 r. na wniosek Grecji, która doświadczyła tego proceduru podczas wojny domowej trwającej w czasie negocjacji ostatecznej redakcji Konwencji. W. Schabas, *Genocide in international law. The crime of crimes*, Cambridge University Press, Cambridge 2009, s. 201–202.

wojny (art. 43 i art. 147); z kolei „ewakuacja dzieci”, *expressis verbis*, do innego kraju niż państwo obywatelstwa stanowi pogwałcenie art. 78 I Protokołu Dodatkowego z 1977 r., chyba że uzyska się zgodę na takie działanie na piśmie od rodziców / opiekunów prawnych małoletnich, a sama ewakuacja ma na celu leczenie dzieci lub polepszenie ich zdrowia. Raport specjalnej komisji śledczej Rady Praw Człowieka ONZ z 15 marca 2023 r. wskazuje, że władze rosyjskie nie czyniły żadnych starań, aby spełnić te wymagania i poważnie utrudniały kontakt rodzicom / opiekunom prawnym z dziećmi⁵³. Dzieci ukraińskie kierowane były na specjalne obozy filtracyjne (separacja z rodzicami / opiekunami prawnymi), a następnie asymilacyjne, zmuszane do nauki w rosyjskim systemie oświaty, śpiewania rosyjskiego hymnu czy stałego posługiwania się językiem rosyjskim⁵⁴. Ponadto na terenach tymczasowo okupowanych grożono rodzicom / opiekunom prawnym, że dzieci zostaną im odebrane i wysłane do Rosji, jeśli nie zgodzą się na posłanie ich do rosyjskich szkół na obszarze kontrolowanym przez wojsko rosyjskie. Tym samym nie jest respektowana ich ukraińska tożsamość, ponieważ decyzje Kremla koncentrują się na reedukacja dzieci z Ukrainy w duchu rosyjskiego militarystyki i imperializmu wynikającego z ideologicznej koncepcji *ruskiego mira* (o wyraźnie antyukraińskim wydźwięku)⁵⁵. Tak zarysowany schemat operacyjny przekonuje, że władze rosyjskie doskonale zdają sobie sprawę, że jego ofiarami są dzieci należące do ukraińskiej grupy narodowej (chronionej na podstawie art. 6 Statutu Rzymskiego, jak i art. II Konwencji z 1948 r.) – w sensie obiektywnym (obywatelstwo ukraińskie) oraz subiektywnym (poczucie przynależności do narodu ukraińskiego), niezależnie np. od języka, którym posługują się w życiu codziennym.

Najbardziej problematyczny w definicji ludobójstwa specjalny zamiar (*dolus specialis*) zniszczenia danej grupy „w całości lub części” może być zrekonstruowany zarówno w odniesieniu do przymusowego przekazywania dzieci z grupy narodowej Ukraińców do grupy narodowej Rosjan, jak i szerszego wymiaru pozostałych czynów genocydalnych popełnianych przez

53 *Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine*, par. 97–99.

54 *Russia's war on Ukraine. Forcibly displaced Ukrainian children*, European Parliament [online], 2023 [dostęp: 15 VII 2023]: <[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/747093/EPRS_BRI\(2023\)747093_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/747093/EPRS_BRI(2023)747093_EN.pdf)>.

55 Szerzej: I. Garner, *Z Generation: Into the heart of Russia's fascist youth*, C Hurst & Co Publishers Ltd., London 2023.

państwo rosyjskie, także jego przedstawiciele stypulowanych przez art. 6 Statutu Rzymskiego oraz art. II Konwencji z 1948 r. (jak zabójstwa członków grupy, spowodowanie poważnego uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia psychicznego jej członków czy rozmyślne stworzenie dla tej grupy warunków życia obliczonych na jej fizyczne zniszczenie w całości, aczkolwiek nieanalizowane szczegółowo w ramach niniejszego opracowania)⁵⁶.

Wskazane wyżej okoliczności przymusowego przekształcenia tożsamości dzieci z ukraińskiej na rosyjską należy interpretować po pierwsze w kontekście masowości procedury wywózek tychże dzieci. Co ciekawe, oficjalne źródła rosyjskie wskazują w tym przypadku na znacznie wyższe liczby wywiezionych („ewakuowanych”) małoletnich niż przywoływane tu raporty organizacji międzynarodowych lub władz ukraińskich (w sierpniu 2022 r. była to liczba ponad 570 tysięcy dzieci, gdy proceder ten wciąż był w początkowej fazie realizacji⁵⁷). Mając na uwadze to, że proces zniszczenia danej grupy chronionej należy rozpatrywać na obszarze geograficznym faktycznie kontrolowanym przez państwo rosyjskie i jego najwyższe kierownictwo polityczno-wojskowe (w ramach okupacji wojskowej), można pokusić się o stwierdzenie, że mówimy o znacznej liczbie ukraińskiej grupy narodowej na obszarach tymczasowo okupowanych, co może determinować chęć jej zniszczenia „w części”⁵⁸.

Po drugie, należy wziąć również pod uwagę ogólny plan (politykę państwa)⁵⁹ zniszczenia narodu ukraińskiego, który był wielokrotnie przedstawiany przez prezydenta Putina⁶⁰ oraz innych wysokich funkcjonariuszy

56 Zob. Y. Ioffe, *Forcibly transferring Ukrainian children to the Russian Federation: A genocide?*, „Journal of Genocide Research” 2023, s. 22, DOI: 10.1080/14623528.2023.2228085.

57 *Zaâvlenie Mežvedomstvennogo koordinacionnogo štaba Rossijskoj Federacii po gumanitarnomu reagirovaniû*, Ministerstvo oborony Rossijskoj Federacii (Minoborony Rossii) [online], 22 VIII 2020 [dostęp: 15 VII 2023]: <https://function.mil.ru/news_page/country/more.htm?id=12434945@egNews>.

58 Por. wyrok Międzynarodowego Trybunału Karnego (MTKJ) z dnia 2 sierpnia 2001 r. w sprawie *Prokurator p-ko Krsticiowi*, IT-98-33-T, par. 590.

59 Istnienie planu nie jest traktowane jako element zbrodni, ale może być bardzo pomocne dla rekonstrukcji ludobójczego zamiaru. Tak zauważył np. MTKJ w sprawach: *Prokurator p-ko Krsticiowi* oraz *Prokurator p-ko Jelisiciowi* (wyrok z 14 grudnia 1999 r., IT-95-10-T).

60 *Obraŝenie Prezidenta Rossijskoj Federacii*, Prezydent Rossii [online], 21 II 2022 [dostęp: 15 VII 2023]: <www.kremlin.ru/events/president/news/67828>.

państwowych (np. Dmitrija Miedwediewa⁶¹), lub przez państwowe media rosyjskie całkowicie zależne od władzy politycznej na Kremlu. Putin osobiście podważał fakt istnienia odrębnego narodu ukraińskiego, stawiając tezę o „historycznej jedności narodów rosyjskiego i ukraińskiego”⁶², odbierając mu tym samym prawo do decydowania o swojej przyszłości czy wręcz posiadania własnego państwa innego niż część państwa rosyjskiego (niezależnie od jego formalnoprawnego charakteru). Plan zakładający „denazyfikację” Ukrainy (propagandowy „powód” rozpoczęcia „specjalnej operacji wojskowej” 24 lutego 2022 r., tj. ochrona ludności rosyjskojęzycznej żyjącej na obszarze Donbasu przed rzekomym „ludobójstwem” dokonywanym przez władze w Kijowie⁶³) może być w rzeczywistości rozumiany jako zamiar „deukrainizacji” Ukrainy, czyli eliminacji wszystkich Ukraińców, którzy nie akceptują faktu, że stanowią jeden naród z Rosjanami. Innymi słowy, to próba „ukarania” Ukraińców za chęć zerwania z Moskwą w sensie politycznym po Rewolucji Godności⁶⁴.

Rosyjskie media państwowe stale dehumanizują Ukraińców, określając ich mianem nie tylko „nazistów”, ale też „sług szatana” czy „narkomanów”, a także podkreślając, że „tacy Ukraińcy” nie są zdolni do stworzenia cywilizowanego i przyjaznego Rosji państwa, w zamian budując twór, który

- 61 Dmitrij Medvedev napisał stat’û, razoblačaûšuû „glubinnoe ukrainstvo”, *Novye Izvestia* [online], 5 IV 2022 [dostęp: 15 VII 2023]: <<https://newizv.ru/news/politics/05-04-2022/dmitriy-medvedev-napisal-statyu-razoblachayuschuyu-glubinnoe-ukrainstvo>>.
- 62 Stat’â Władimira Putina „Ob istoričeskom edinstve russkih i ukraincev”, *Prezident Rossii* [online], 12 VII 2021 [dostęp: 15 VII 2023]: <<http://kremlin.ru/events/president/news/66181>>.
- 63 W zarządzeniu z 16 marca 2022 r. w sprawie *Ukraina p-ko Federacji Rosyjskiej* (nr 2022/11) MTS orzekł, że nie istniały żadne wiarygodne dowody na temat potencjalnej zbrodni ludobójstwa dokonywanej przez stronę ukraińską, a sama Konwencja z 1948 r. nie daje podstaw prawnych do zbrojnej interwencji.
- 64 W literaturze prezentowane są także argumenty o podłożu historyczno-prawnym, demonstrujące, że język, którym posługuje się Kreml, mówiąc o „ukraińskich nazistach”, stanowi w istocie przedłużenie imperialnego mitu Wielkiej Wojny Ojczyźnianej, a także totalitarno-kolonialnego stosunku Moskwy do „swoich” dawnych prowincji z czasów Związku Sowieckiego czy nawet Carstwa Rosyjskiego, a w konsekwencji staje się ideologicznym podglebiem ludobójstwa.. Zob. T. Snyder, *Russia intends to commit genocide in Ukraine, six ways to prove it*, *European Pravda* [online], 23 X 2022 [dostęp: 15 VII 2023]: <<https://www.eurointegration.com.ua/eng/articles/2022/10/23/7149219/>>.

niechybnie musi zmierzać w kierunku systemu nazistowskiego⁶⁵. W rezultacie, według rosyjskich mediów państwowych, znaczna część narodu ukraińskiego (nie tylko władz państwowych) powinna zostać fizycznie zlikwidowana⁶⁶. W tym kontekście można przywołać wypowiedzi czołowych rosyjskich dziennikarzy mediów państwowych nawołujące do „spalenia” lub „topienia” ukraińskich dzieci, jeśli te „nie zechcą” przyjąć rosyjskiej tożsamości⁶⁷. Co więcej, brutalność oraz intensywność zbrodniczych działań przeciwko ukraińskim dzieciom, np. przypadki ich torturowania, zmuszania do uczestniczenia w aktach gwałcenia ich najbliższych lub bombardowania cywilnych obiektów, w których przebywały, czego siły rosyjskie miały pełną świadomość (jak całkowite zniszczenie Teatru Dramatycznego w Mariupolu 16 marca 2022 r., mimo że publicznie zaanonsowano, iż chronią się w nim dzieci)⁶⁸, to okoliczności, które także winny być wzięte pod uwagę w ramach rekonstrukcji zamiaru genocydalnego⁶⁹. Dodatkowym argumentem jest również postępowanie Rosji na tymczasowo okupowanym terytorium południowej i wschodniej Ukrainy przejawiające się niszczeniem „wszystkiego co ukraińskie” (ukraińskich cerkwi, muzeów, bibliotek, szkół itd.)⁷⁰, co również ma pomóc zahamować możliwość wychowania młodego pokolenia w duchu tożsamości ukraińskiej, „proponując” im w zamian rosyjskie wzorce życia. W takim ujęciu polityka reedukacji przymusowo

65 Użycie języka dehumanizującego grupę ofiar może być podstawą rekonstrukcji zamiaru, co zauważył Międzynarodowy Trybunał Karny dla Rwandy (MTKR) w wyroku z dnia 28 kwietnia 2005 r. w sprawie *Prokurator p-ko Muhimanie*, ICTR-95-1B-T, par. 496.

66 T. Sergejcew, *Čto Rossiâ dolžna sdelat' s Ukrainoj*, RIA Novosti [online], 3 IV 2022 [dostęp: 15 VII 2023]: <<https://web.archive.org/web/20220403212023/https://ria.ru/20220403/ukraina-1781469605.html>>.

67 K. Maksimova, *Anton Krasovskij poâvilsâ v èfire RT posle prizyva sžigat' ukraïnskikh detej*, Gazeta.Ru [online], 2 XI 2022 [dostęp: 15 VII 2023]: <<https://m.gazeta.ru/amp/social/news/2022/11/02/18944143.shtml>>.

68 Y. Ioffe, *Forcibly transferring Ukrainian children...*, s. 30–32.

69 Por. wyrok MTKJ z dnia 24 marca 2016 r. w sprawie *Prokurator p-ko Karadžićowi*, IT-95-5/18-T, par. 550.

70 Podobnie stwierdził MTS w sprawie *Bośnia i Hercegowina p-ko Serbii*, par. 344, a także MTK (zob. *Draft policy on cultural heritage*, International Criminal Court, 22 III 2021, par. 77, s. 85–86: <<https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/itemsDocuments/2021-03-22-otp-draft-policy-cultural-heritage-eng.pdf>> [dostęp: 15 VII 2023]).

wywiezionych ukraińskich dzieci do Rosji może być rozpatrywana jako jeden ze środków zmierzających do realizacji zamiaru zniszczenia narodu ukraińskiego (w świetle narracji Moskwy – ostatecznego zerwania z „nazi-stowskim charakterem narodu ukraińskiego”).

Przedstawiony w powyższym fragmencie rozważań schemat rekonstrukcji ludobójczego zamiaru, którego podstawowym źródłem jest sam prezydent Putin, stanowi część doktryny⁷¹, choć, gwoli ścisłości, należy wskazać także na głosy przeciwne. Przekonują one, że zarówno w sensie ilościowym (brak wystarczająco wysokiej liczby ofiar), jak i jakościowym (konieczność wykluczenia każdej innej motywacji popełnienia czynów przestępczych niż zamiar genocydalny) nie można w obecnej chwili stwierdzić, że w Ukrainie dokonuje się ludobójstwo narodu ukraińskiego⁷². Bez wątplenia jednak, wprowadzając stosowne prawo ułatwiające wywózki ukraińskich dzieci i ich przymusową asymilację w Rosji, Władimir Putin posiadał w tym zakresie należytą wiedzę (a jest to konieczny przejaw strony mentalnej zbrodni ludobójstwa zgodnie z Elementami Zbrodni MTK).

Jak się wydaje, wysunięcie zarzutów na podstawie czynu zbrodni ludobójstwa wymagać będzie zgromadzenia w tym zakresie przekonującego materiału dowodowego oraz swego rodzaju „odwagi procesowej” samego prokuratora MTK, biorąc pod uwagę ryzyko porażki w prestiżowym postępowaniu odnoszącym się do genocydu (co potwierdza również dotychczasowa praktyka międzynarodowych sądów karnych⁷³). Uwzględniając jednak jednoznacznie

71 Por. D. Irvin-Erickson, *Is Russia committing genocide in Ukraine?*, *Opinio Juris* [online], 21 IV 2022 [dostęp: 15 VII 2023]: <<https://opiniojuris.org/2022/04/21/is-russia-committing-genocide-in-ukraine/>>; D. Azarov, D. Koval, G. Nuridzhanian, V. Venher, *Understanding Russia's actions in Ukraine as the crime of genocide*, „*Journal of International Criminal Justice*” 2023, vol. 21, issue 2, pp. 233–264, DOI: 10.1093/jicj/mqado18.

72 W. Schabas, *Genocide and Ukraine: Do words mean what we choose them to mean?*, „*Journal of International Criminal Justice*” 2022, vol. 20, issue 4, s. 843–857, DOI: 10.1093/jicj/mqac042.

73 Stosunkowo niewiele wyroków skazujących za ludobójstwo zapadło przed MTK, MTKJ czy MTKR (w tym wypadku – najwięcej). Co ciekawe, prokuratorzy MTKJ wykorzystywali zarzut ludobójstwa w grze procesowej z oskarżonym, wycofując go później w ramach ugody (*plea agreement*), jeśli oskarżony przyznał się do winy w zakresie zarzutów zbrodni wojennych czy zbrodni przeciwko ludzkości (np. w sprawie *Prokurator p-ko Plavšiciowi* z dnia 27 lutego 2003 r., IT-00-39/40/1). Zob. W. Schabas, *Genocide in international law*, s. 457–458.

pogardliwy oraz dehumanizujący stosunek do narodu ukraińskiego, prezentowany przez Władimira Putina i inne osoby ze ścisłego kręgu władzy na Kremlu, podsycany przez odpowiednie komunikaty ze strony w pełni zależnych od władz rosyjskich państwowych mediów (co może przekonywać o istnieniu ogólnego planu ludobójczego), to kwalifikacja prawna w postaci zbrodni ludobójstwa byłaby właściwym odzwierciedleniem prawdziwego celu prowadzonej wojny⁷⁴. Celem tym może być zniszczenie, w pełni niezależnego, narodu ukraińskiego na rzecz włączenia go w strukturę narodu rosyjskiego poprzez zastosowanie różnych technik genocydalnych⁷⁵. Jedną z nich jest właśnie przymusowy transfer ukraińskich dzieci i ich następcza siłowa rusyfikacja, która uniemożliwi dalsze istnienie odrębnego narodu ukraińskiego na terenach zagrabionych przez Rosję w wyniku agresji⁷⁶.

Podsumowanie

Decyzja Izby Przygotowawczej II MTK z 17 marca 2023 r. w sprawie wydania nakazów aresztowania wobec Władimira Putina oraz Marii Lwowej-Bielewej ma szansę stać się przełomową i historyczną, zwłaszcza w odniesieniu do prezydenta Federacji Rosyjskiej. Po raz pierwszy w historii haskiego Trybunału oskarżona została bowiem urzędująca głowa państwa nie tylko niebędącej stroną Statutu Rzymskiego, ale przede wszystkim pełniąca funkcję stałego członka RB ONZ. Decyzja ta może również przyczynić się do wzmocnienia pozycji samego MTK jako instytucji międzynarodowej (choć w przypadku przedłużającego się niepowodzenia w zakresie doprowadzenia Putina przed

74 Por. K. Hook, *Why Russia's war in Ukraine is a genocide*, Foreign Affairs [online], 28 VII 2022 [dostęp: 15 VII 2023]: <<https://www.foreignaffairs.com/ukraine/why-russias-war-ukraine-genocide>>.

75 Co przywołuje echo pierwotnej koncepcji ludobójstwa zaprezentowanej przez autora tego pojęcia Rafała Lemkina. Polski prawnik pochodzenia żydowskiego rozumiał ludobójstwo jako „skoordynowany plan różnorodnych działań mający na celu unicestwienie grupy” – co ważne, nie tylko w sensie ściśle fizycznej eksterminacji – realizowany w dwóch fazach. Pierwsza, to „zniszczenie narodowych wzorów życia grupy poddanej opresji; druga – narzucenie narodowych sposobów życia opresora”. Zob. R. Lemkin, *Rządy państw Osi w okupowanej Europie. Prawa okupacyjne, analiza rządzenia, propozycje zadośćuczynienia*, tłum. A. Bieńczyk-Missala, P. Grzebyk, B. Lackoroński, M. Madej, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2013, s. 110.

76 Por. wyrok MTS z dnia 3 lutego 2015 r. w sprawie *Chorwacja p-ko Serbii*, I. C. J. Reports 2015, p. 3, par. 136.

oblicze Trybunału skutek może być odwrotny), a także wpłynąć na prawno-polityczny model zakończenia wojny Rosji z Ukrainą.

Bezprecedensowa skala zbrodni popełnianych w czasie trwającej agresji rosyjskiej przeciwko Ukrainie – zwłaszcza po rozpoczęciu inwazji na pełną skalę po 24 lutego 2022 r. – znalazła swoje odzwierciedlenie także w niespotykanym wcześniej tempie prac Biura Prokuratora MTK oraz samego Trybunału. Oskarżenie Putina o zbrodnie wojenne popełnione w wyniku deportacji lub przesiedlania ukraińskich dzieci z terytorium Ukrainy – w szczególności z obszarów tymczasowo okupowanych – w głąb Rosji przekonuje, że w oczach prokuratora MTK źródłem rosyjskich zbrodni w Ukrainie jest przede wszystkim przywódca Federacji Rosyjskiej. Fakt ten rozumiany w połączeniu z jawnie demonstrowanym pogardliwym stanowiskiem Putina wobec państwa oraz narodu ukraińskiego, niewykluczającym jego zniszczenia poprzez kombinację praktyk genocydalnych o charakterze fizycznym oraz biologicznym, a także kulturowym czy politycznym (co może pozwolić na rekonstrukcję ludobójczego zamiaru) nie wyłącza możliwości pociągnięcia prezydenta Rosji do odpowiedzialności karnej również za zbrodnie ludobójstwa (oraz pominiętej w analizie w ramach niniejszego opracowania zbrodni przeciwko ludzkości). Będzie to jednak bezsprzecznie wymagać zgromadzenia dodatkowego materiału dowodowego przez prokuratora MTK, ponieważ – jak się wydaje – nie zaryzykuje on porażki w prestiżowej sprawie o ludobójstwo.

Należy jednak zauważyć, że analizowana decyzja Trybunału wzbudziła oburzenie nie tylko w Moskwie, ale także ujawniła szereg wątpliwości prawnomiędzynarodowych oraz politycznych nawet wśród państw-stron Statutu Rzymskiego. Odmienne rozumienie obowiązku aresztowania najwyższych funkcjonariuszy państwowych z państw nieuznających jurysdykcji MTK i powiązana z nim kwestia immunitetu jurysdykcyjnego urzędujących głów państw mogą przywieść do niewykonania omawianego tu zobowiązania prawnomiędzynarodowego, nawet jeśli Putin lub Lwowa-Bielowa znajdą się w przestrzeni jurysdykcyjnej danego państwa-strony. Wreszcie, osądzenie prawnokarne prezydenta Rosji przed MTK może nigdy nie dojść do skutku, jeśli pozostanie on do kresu swoich dni na terytorium Federacji Rosyjskiej, o ile państwo to, np. w wyniku zmiany władzy na Kremlu, nie zdecyduje się na radykalną zmianę swojej polityki i współpracę z Trybunałem. Niemniej, bez względu na przedstawione okoliczności, stygmat osoby oskarżonej (przynajmniej) o zbrodnie wojenne pozostanie z Putinem już na zawsze.

Bibliografia

- Analytical report: Forcible transfer and deportation of children from the temporarily occupied territories of Ukraine to the Russian Federation*, Zmina [online], IV 2023 [dostęp: 15 VII 2023]: <https://zmina.ua/wp-content/uploads/sites/2/2023/01/deportation_eng.pdf>.
- Andrij Kostin: *P'âtsot dniv tomu putins'ka rosîà zapustila konveêr vîjni na povnu potuznist'*, Ofis General'nogo prokurora [online], 8 VII 2023 [dostęp: 15 VII 2023]: <<https://gp.gov.ua/ua/posts/andrii-kostin-pyatsot-dniv-tomu-putinska-rosiya-zapustila-konvejer-viini-na-povnu-potuznist>>.
- Atadjanov R., *War crimes committed during the armed conflict in Ukraine: What should the ICC focus on?*, [w:] *The use of force against Ukraine and international law: jus ad bellum, jus in bello, jus post bellum*, eds S. Sayapin, E. Tsybulenko, T. M. C. Asser Press, The Hague 2018.
- Azarov D., Koval D., Nuridzhanian G., Venher V., *Understanding Russia's actions in Ukraine as the crime of genocide*, „Journal of International Criminal Justice” 2023, vol. 21, issue 2, pp. 233–264, DOI: 10.1093/jicj/mqad018.
- Bílková V., Hellestveit C., Šteinerte E., *The Moscow mechanism expert report on the forcible transfer and deportation of Ukrainian children*, EJIL: Talk! [online], 17 V 2023 [dostęp: 15 VII 2023]: <<https://www.ejiltalk.org/the-moscow-mechanism-expert-report-on-the-forcible-transfer-and-deportation-of-ukrainian-children/>>.
- Chiappa C., *Russia puts international court's top leadership on wanted list*, Politico [online], 25 IX 2023 [dostęp: 15 VII 2023]: <<https://www.politico.eu/article/russia-international-criminal-court-icc-president-piotr-hofmanski-wanted-list/>>.
- Chutel L., *Will Sudan send Bashir to The Hague?*, Foreign Policy [online], 18 VIII 2021 [dostęp: 15 VII 2023]: <<https://foreignpolicy.com/2021/08/18/sudan-bashir-icc-hague-justice-darfur-hemeti/>>.
- Cimiotta E., *The relevance of Erga omnes obligations in prosecuting international crimes*, „Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht” 2016, vol. 76, s. 687–713.
- Commentary on the law of the International Criminal Court*, ed. M. Klamberg, Torkel Opsahl Academic EPublisher, Brussels 2017.
- Czapliński W., *Międzynarodowe aspekty obywatelstwa*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1984, t. 46, z. 3, s. 95–113.
- Dmitrij Medvedev napisał stat'û, razoblaçaûsuû“glubinnoe ukrainstvo”, *Novye Izvestiâ* [online], 5 IV 2022 [dostęp: 15 VII 2023]: <<https://newizv.ru/news/politics/05-04-2022/dmitriy-medvedev-napisal-statyu-razoblachayuschuyu-glubinnoe-ukrainstvo>>.
- Draft policy on cultural heritage*, International Criminal Court [online], 22 III 2021 [dostęp: 15 VII 2023]: <<https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/items/Documents/2021-03-22-otp-draft-policy-cultural-heritage-eng.pdf>>.
- Federal'nyj zakon ot 28.04.2023 № 157-Ф3 “OO vnesenii izmenenij v Ugolovnyj kodeks Rossijskoj Federacii i stat'û 151 Ugolovno-processual'nogo kodeksa

- Rossijskoj Federacii" [online], 28 IV 2023 [dostęp: 15 VII 2023]: <<http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202304280051?rangeSize=1&index=5>>.
- Galand A. S., *A hidden reading of the ICC appeals chamber's judgment in the Jordan referral re Al-Bashir*, EJIL: Talk! [online], 6 V 2019 [dostęp: 15 VII 2023]: <<https://www.ejiltalk.org/a-hidden-reading-of-the-icc-appeals-chambers-judgment-in-the-jordan-referral-re-al-bashir/>>.
- Garner I., *Z Generation: Into the heart of Russia's fascist youth*, C Hurst & Co Publishers Ltd., London 2023.
- Gevorgyan S., *Yerevan says keen to allay Russian concerns over International Court Treaty*, RFE/RL's Armenian Service [online], 1 XI 2023 [dostęp: 15 VII 2023]: <<https://www.azatutyun.am/a/32665787.html>>.
- Giordano E., *Russia puts war crimes prosecutor on 'wanted list'*, Politico [online], 19 V 2023 [dostęp: 15 VII 2023]: <<https://www.politico.eu/article/russia-vladimir-putin-karim-khan-british-icc-prosecutor-karim-khan-on-a-wanted-list/>>.
- Grzebyk P., „Specjalna operacja wojskowa” Rosji w Ukrainie – indywidualna odpowiedzialność za zbrodnie agresji i zbrodnie wojenne, „Państwo i Prawo” 2022, nr 9, s. 56–76.
- Gurmendi A., *Tracking state reactions to the ICC's arrest warrant against Vladimir Putin*, Opinio Iuris [online], 29 III 2023 [dostęp: 15 VII 2023]: <<http://opiniojuris.org/2023/03/29/tracking-state-reactions-to-the-iccs-arrest-warrant-against-vladimir-putin/>>.
- Hook K., *Why Russia's war in Ukraine is a genocide*, Foreign Affairs [online], 28 VII 2022 [dostęp: 15 VII 2023]: <<https://www.foreignaffairs.com/ukraine/why-russias-war-ukraine-genocide>>.
- Ioffe Y., *Forcibly transferring Ukrainian children to the Russian Federation: A genocide?*, „Journal of Genocide Research” 2023, vol. 45, issue 3–4, DOI: 10.1080/14623528.2023.2228085.
- Irvin-Erickson D., *Is Russia committing genocide in Ukraine?*, Opinio Juris [online], 21 IV 2022 [dostęp: 15 VII 2023]: <<https://opiniojuris.org/2022/04/21/is-russia-committing-genocide-in-ukraine/>>.
- Jacobs D., *The frog that wanted to be an ox: The ICC's approach to immunities and cooperation*, [w:] *The law and practice of the international criminal court*, ed. C. Stahn, Oxford University Press, Oxford 2015, s. 281–303.
- Jacobs D., *You have just entered Narnia: ICC Appeals Chamber adopts the worst possible solution on immunities in the Bashir case*, Spreading the Jam [online], 6 V 2019 [dostęp: 15 VII 2023]: <<https://dovjacobs.com/2019/05/06/you-have-just-entered-narnia-icc-appeals-chamber-adopts-the-worst-possible-solution-on-immunities-in-the-bashir-case/>>.
- Kersten M., *Why did the International Criminal Court focus on the transfer and deportation of children from Ukraine to Russia?*, Justice in Conflict [online], 21 III 2023 [dostęp: 15 VII 2023]: <<https://justiceinconflict.org/2023/03/21/why-did-the-international-criminal-court-focus-on-the-transfer-and-deportation-of-children-from-ukraine-to-russia/>>.

- Krzan B., *Immunitet głowy państwa a bezkarność za popełnienie zbrodni międzynarodowych – uwagi na tle sprawy prezydenta al Bashira przed MTK*, [w:] *Aksjologia współczesnego prawa międzynarodowego*, red. A. Wnukiewicz-Kozłowska, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2011.
- Kuczyńska H., *Odpowiedzialność przed Międzynarodowym Trybunałem Karnym za zbrodnie prawa międzynarodowego popełnione w czasie konfliktu w Ukrainie*, „Palestra” 2022, t. 67, nr 4 (773).
- Kułaga Ł., *Inicjatywa dotycząca specjalnego trybunału ds. zbrodni agresji przeciwko Ukrainie – wyzwania i perspektywy*, „Prawo i Więź” 2022, t. 42, nr 4, s. 72–99, DOI: 10.36128/priw.vi42.538.
- Lachowski T., *Czy Władimir Putin trafi do Hagi? O prawno-politycznych konsekwencjach nakazów aresztowania wydanych przez Międzynarodowy Trybunał Karny*, Komentarze IEŚ, nr 819 (67/2023), [online, dostęp: 15 VII 2023]: <<https://ies.lublin.pl/komentarze/czy-wladimir-putin-trafi-do-hagi-o-prawno-politycznych-konsekwencjach-nakazow-aresztowania-wydanych-przez-miedzynarodowy-trybunal-karny/>>.
- Lemkin R., *Rządy państw Osi w okupowanej Europie. Prawa okupacyjne, analiza rządu, propozycje zadośćuczynienia*, tłum. A. Bieńczyk-Missala, P. Grzebyk, B. Lackoroński, M. Madej, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2013.
- Maksimova, Anton *Krasovskij poáivlsá v ěfire RT posle prízývá sžigat' ukrajskikh detej*, Gazeta.Ru [online], 2 XI 2022 [dostęp: 15 VII 2023]: <<https://m.gazeta.ru/amp/social/news/2022/11/02/18944143.shtml>>.
- Mudukuti A., *Prosecutor v. Omar Hassan Ahmad Al-Bashir, judgment in the Jordan referral re Al-Bashir appeal*, „American Journal of International Law” 2020, vol. 114, issue 1, s. 103–109, DOI: 10.1017/ajil.2019.79.
- Obrašenje Prezidenta Rossijskoj Federacii* [online], 21 II 2022 [dostęp: 15 VII 2023]: <www.kremlin.ru/events/president/news/67828>.
- Osadcha Y., *Russian children's rights commissioner 'adopts' child abducted from Mariupol*, *Ukrainska Pravda* [online], 27 X 2022 [dostęp: 15 VII 2023]: <<https://www.pravda.com.ua/eng/news/2022/10/27/7373740/>>.
- Ratifikaciá Rims'kogo statutu ne zaškodit' Ukraïni – Kuleba*, *Ėvropska pravda* [online], 24 III 2023 [dostęp: 15 VII 2023]: <<https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/03/24/7158633/>>.
- Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine*, A/HRC/52/62 [online], 15 III 2023 [dostęp: 15 VII 2023]: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/hrbodies/hrcouncil/coiukraine/A_HRC_52_62_AUV_EN.pdf>.
- Report on preliminary examination activities 2016*, The Office of the Prosecutor of the ICC, par. 158 [online], 14 XI 2016 [dostęp: 15 VII 2023]: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/iccdocs/otp/161114-otp-rep-PE_ENG.pdf>.
- Report on violations and abuses of international humanitarian and human rights law, war crimes and crimes against humanity, related to the forcible transfer and/or deportation of Ukrainian children to the Russian Federation*, OSCE, ODIHR. GAL/37/23/Rev.1/Corr.1*, 4 V 2023.

- Russia withdraws signature from international criminal court statute*, The Guardian [online], 16 XI 2016 [dostęp: 15 VII 2023]: <<https://www.theguardian.com/world/2016/nov/16/russia-withdraws-signature-from-international-criminal-court-statute>>.
- Russia's war on Ukraine. Forcibly displaced Ukrainian children*, European Parliament [online], 2023 [dostęp: 15 VII 2023]: <[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/747093/EPRS_BRI\(2023\)747093_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/747093/EPRS_BRI(2023)747093_EN.pdf)>.
- Schabas W., *An introduction to the International Criminal Court*, Cambridge University Press, Cambridge 2011.
- Schabas W., *Genocide and Ukraine: Do words mean what we choose them to mean?*, „Journal of International Criminal Justice” 2022, vol. 20, issue 4, s. 843–857, DOI: 10.1093/jicj/mqac042.
- Schabas W., *Genocide in international law. The crime of crimes*, Cambridge University Press, Cambridge 2009.
- Sergejcew T., *Čto Rossiâ dolžna sdelat' s Ukrainoj*, RIA Novosti [online], 3 IV 2022 [dostęp: 15 VII 2023]: <<https://web.archive.org/web/20220403212023/https://ria.ru/20220403/ukraina-1781469605.html>>.
- Situation in Ukraine: ICC judges issue arrest warrants against Vladimir Vladimirovich Putin and Maria Alekseyevna Lvova-Belova*, International Criminal Court [online], 17 III 2023 [dostęp: 15 VII 2023]: <<https://www.icc-cpi.int/news/situation-ukraine-icc-judges-issue-arrest-warrants-against-vladimir-vladimirovich-putin-and>>.
- SK zavel delo v otnošenii sudej Meždunarodnogo ugolovnogogo suda v Gaage*, RBK [online], 20 III 2023 [dostęp: 15 VII 2023]: <<https://www.rbc.ru/politics/20/03/2023/641844d39a79478633d67ebd>>.
- Snyder T., *Russia intends to commit genocide in Ukraine, six ways to prove it*, European Pravda [online], 23 X 2022 [dostęp: 15 VII 2023]: <<https://www.eurointegration.com.ua/eng/articles/2022/10/23/7149219/>>.
- Stat'â Władimira Putina «Ob istoričeskom edinstve russkih i ukraincev»* [online], 12 VII 2021 [dostęp: 15 VII 2023]: <<http://kremlin.ru/events/president/news/66181>>.
- Statement of ICC prosecutor, Karim A. A. Khan QC, on the Situation in Ukraine: „I have decided to proceed with opening an investigation”*, The International Criminal Court [online], 28 II 2022 [dostęp: 15 VII 2023]: <<https://www.icc-cpi.int/news/statement-icc-prosecutor-karim-aa-khan-qc-situation-ukraine-i-have-decided-proceed-opening>>.
- Statement of ICC prosecutor, Karim A. A. Khan QC, on the situation in Ukraine: Receipt of Referrals from 39 States Parties and the Opening of an Investigation*, The International Criminal Court [online], 2 III 2022 [dostęp: 15 VII 2023]: <<https://www.icc-cpi.int/news/statement-icc-prosecutor-karim-aa-khan-qc-situation-ukraine-receipt-referrals-39-states>>.
- Statement of the prosecutor, Fatou Bensouda, on the conclusion of the preliminary examination in the situation in Ukraine*, The International Criminal Court [online], 11 XII 2020 [dostęp: 15 VII 2023]: <<https://www.icc-cpi.int/news/statement-prosecutor-fatou-bensouda-conclusion-preliminary-examination-situation-ukraine>>.

Ukaz Prezidenta Rossijskoj Federacii ot 30.05.2022 № 330 [online], 30 v 2022 [dostęp: 15 VII 2023]: <<http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202205300008>>.

Wierczyńska K., *Immunitet urzędującej głowy państwa – kilka uwag na marginesie spraw toczących się przed Międzynarodowym Trybunałem Karnym*, [w:] *Ewolucja immunitetów mających swoje źródło w prawie międzynarodowym*, red. I. Skomerska-Muchowska, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego 2014.

Zaâvlenie Mežvedomstvennogo koordinacionnogo štaba Rossijskoj Federacii po gumani-tarnomu reagirovaniû, Ministerstvo oborony Rossijskoj Federacii (Minoborony Rossii) [online], 22 VIII 2020 [dostęp: 15 VII 2023]: <https://function.mil.ru/news_page/country/more.htm?id=12434945@egNews>.

Zmarzły A., *Jurysdykcja Międzynarodowego Trybunału Karnego nad rosyjską „specjalną operacją wojskową” w Ukrainie*, „Palestra” 2023, t. 68, nr 7 (788).

Orzeczenia sądów międzynarodowych

Decyzja MTK z dnia 6 lipca 2017 r. w sprawie *Prokurator p-ko al-Baszirowi*, ICC-02/05-01/09.

Wyrok MTK z dnia 6 maja 2019 r. w sprawie *Prokurator p-ko al-Baszirowi*, ICC-02/05-01/09 OA2.

Wyrok MTKJ z dnia 14 grudnia 1999 r. w sprawie *Prokurator p-ko Jelisiciowi*, IT-95-10-T.

Wyrok MTKJ z dnia 24 marca 2016 r. w sprawie *Prokurator p-ko Karadžićiowi*, IT-95-5/18-T.

Wyrok MTKJ z dnia 2 sierpnia 2001 r. w sprawie *Prokurator p-ko Krstićiowi*, IT-98-33-T.

Wyrok MTKJ z dnia 27 lutego 2003 r. w sprawie *Prokurator p-ko Plavšićiowi*, IT-00-39/40/1.

Wyrok MTKR z dnia 28 kwietnia 2005 r. w sprawie *Prokurator p-ko Muhimanie*, ICTR-95-1B-T.

Wyrok MTS z dnia 26 lutego 2007 r. w sprawie *Bośnia i Hercegowina p-ko Serbii*, I. C. J. Reports 2007.

Wyrok MTS z dnia 3 lutego 2015 r. w sprawie *Chorwacja p-ko Serbii*, I. C. J. Reports 2015, p. 3.

Wyrok MTS z dnia 14 lutego 2002 r. w sprawie *Demokratyczna Republika Konga p-ko Belgii*, I. C. J. Reports 2002, p. 3.

Zarządzenie MTS z dnia 16 marca 2022 r. w sprawie *Ukraina p-ko Federacji Rosyjskiej*, nr 2022/11.